

УДК 130.2:82.09

В. С. Мірошніченко, кандидат культурології, старший викладач, Харківська державна академія культури, м. Харків

НЕНОРМАТИВНЕ ПИСЬМО: КОНТЕКСТ П. ГІЙОТА І М. УЕЛЬБЕКА

Здійснено спробу маніфестації загальної характеристики ненормативного письма, яке позиціюється як опозиція до традиційних різновидів письма. Ідейно ненормативне письмо є дотичним до концепцій Ж. Батая, Р. Барта, при цьому враховуються сучасні умови його функціонування у сфері культурних індустрій. Для демонстрації ненормативного письма обрано творчість французьких письменників П'єра Гійота і Мішеля Уельбека.

Ключові слова: *ненормативне письмо, індустрія культури, інтерпеляція, перверсія, аберація.*

В. С. Мирошніченко, кандидат культурологии, старший преподаватель, Харьковская государственная академия культуры, г. Харьков

НЕНОРМАТИВНОЕ ПИСЬМО: КОНТЕКСТ П. ГИЙОТА И М. УЭЛЬБЕКА

Осуществлена попытка манифестации общей характеристики ненормативного письма, которое позиционируется как оппозиция по отношению к традиционным разновидностям письма. Идейно ненормативное письмо является близким к концепциям Ж. Батая, Р. Барта, при этом учитываются современные условия его функционирования в сфере культурных индустрий. Ненормативное письмо демонстрируется на примере творчества французских писателей Пьера Гийота и Мишеля Уэльбека.

Ключевые слова: *ненормативное письмо, индустрия культуры, интерпелляция, перверсия, аберрация.*

V. S. Miroshnychenko, Candidate of Culturology, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

NON-NORMATIVE WRITING: THE CONTEXT OF PIERRE GUYOTAT AND MICHEL HOUELLEBECQ

The paper is the first attempt for the manifestation of general characteristic features of a non-normative writing, which is positioned as the opposition to the traditional types of writing. It should be noted that the non-normative writing is ideologically close to the concepts of G. Bataille, R. Barthes in terms of the current conditions of its functioning in the field of cultural industries. This article provides examples of the non-normative writing in the oeuvres of the French writers Pierre Guyotat and Michel Houellebecq.

Key words: *non-normative writing, cultural industries, interpellation, perversion, aberration.*

Постановка проблеми. Культура та її складові елементи не є сталими. У свою чергу це призводить до того, що виникають нові феномени, а традиційні набувають додаткових сенсів. Усе це потребує певних підходів і ме-

тодів дослідження. Концептуально ненормативне письмо тяжіє до (пост)структуралістського дискурсу, тобто до другої половини ХХ ст., коли культура зазнала докорінних (перманентних) змін, пов'язаних з війнами, конфліктами, глобалізаційними процесами й ін.

Актуальність теми дослідження полягає в артикуляції проблеми ненормативності у зв'язку з переходом аберацій з контексту теоретичного в безпосередній праксис. Отже, **мета** статті — надати загальну характеристику ненормативному письму (ненормативності), його соціокультурним властивостям. Завдання роботи формуються відповідно до мети і полягають у розкритті головних ознак ненормативності: маніфестація ненормативного письма на прикладі П'єра Гійота і Мішеля Уельбека.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед важливих досліджень та публікацій в означеній проблематиці слід відзначити: «Внутрішній досвід» Жоржа Батая, «Ролан Барт про Ролана Барта» Ролана Барта тощо. Ж. Батай зосереджується на експлікації поняття досвід, яке розгортається в специфічному письмі, що складається з фрагментів «щоденника», наукових статей, поезії і прози. Текст Р. Барта до певної міри дотичний до батаєвського, але його специфіка в структурованості і загальному контексті. Для обох авторів ненормативність життя і творчості є фактами за замовчуванням.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ненормативне письмо є спробою вийти за усталені межі традиційного письма. Цей вихід має декілька складових, розподілених у площинах форми та змісту. Коли йдеться про ненормативне письмо або ненормативність, то означені площини можуть не збігатися в одному конкретному тексті, що жодним чином не позначається на його якості і впливовості.

Чи не вперше практику ненормативності актуалізовано в текстах Маркіза де Сада (звичайно, і до нього траплялися зразки ненормативного письма). Де Сад — персона показова і принципова, оскільки його тексти, будучи доволі типові за формою, надто ненормативні за змістом, крім того, важливою є постать самого автора, тому що вона не в опозиції до текстів — маємо збіг екзистенції автора й ненормативності тексту. Екзистенція автора — одна із заporук і умов ненормативного письма. Тобто де Сад, а разом з ним і, наприклад, Л. фон Захер-Мазох, Лотреамон, Ш. Бодлер, Ф. Ніцше стали тими, без кого неможливо уявити ненормативність ХХ–ХХІ ст. Екстраполюючи ненормативне письмо на сучасні філософсько-культурологічні концепції, можна сказати, що воно стає ледь не обов'язковим елементом будь-якого письма, яке претендує на оригінальність, новаторство, актуальність (без відомих обмежень).

У деяких випадках автор несвідомо використовує ненормативність у текстах, тоді вона є автоматичною, сприймається як щось само собою зрозуміле, властиве навіть не текстові, а ідеї тексту. Також ненормативне письмо може розгортатися як цілеспрямована дія, концептуальний, утілений у тексті задум.

Мета ненормативності остаточно не визначена. Якщо домовитися, що ненормативність спрямована виключно на пошук новизни, то це її обмежує

і доводить до абсурду, адже ненормативність не має обмежувальних факторів, навпаки, протидіє будь-яким заборонам, цензурі (і контрцензурі). Ненормативність є персональною сферою свободи автора і в перспективі читача, слухача, глядача. У цьому разі свобода не задовольняється популярними творчими актами, що завізовані індустрією культури і певним спрямуванням на перформанс. Свобода тісно пов'язана з насолодою, навіть з текстом-насолодою, як його розуміє Ролан Барт у праці «Задоволення від тексту»: «Текст-насолода — це текст, що викликає почуття розгубленості, дискомфорту (іноді туги); він розхитує історичні, культурні, психологічні підвалини читача, його звичні смаки, цінності, спогади, викликає кризу в його стосунках з мовою» [2, с. 471]. За аналогією з ідеями Р. Барта про текст-насолоду (і текст-задоволення), а також з класичною лаканівською опозицією між *jouissance* та задоволенням, пролягає демаркаційна лінія між ненормативним письмом і письмом традиційним. Текст-насолода характеризується аберациями: задоволення вщент, мова вщент, культура вщент [2, с. 505]. Ненормативне письмо — аберация в площинах змісту та форми, окрім того, аберацийний зміст доповнюється перверсіями. Ненормативність не виключно дескриптивна, навпаки, дескриптивність ненормативності має здатність до федингу, а це означає, що дескриптивність поступово втрачається і її місце посідає «чистий» концепт. Під письмом у контексті ненормативності розуміється не конкретний соціолект, який можна, використовуючи деякі операції, розкласти на складові, а постструктуралістське «переплетіння і взаємозворотний рух кодів» (Р. Барт). Воно не класифікується, позбавлене центру, дна, кінця і початку. Зрештою, (ненормативне) письмо є гранню насолоди, яка тяжіє до смерті (лаканівське *jouissance* як «шлях до смерті»). У той час як письмо в традиційних імплікаціях перетворилося на типовий процес занотовування, розміщення графем у правильній послідовності («правильність» ставиться під питання сучасною гуманітаристикою), ненормативність — дійсне занурення в текст, фрази, графеми. Ж. Батай зауважив: «Коли ти у відчаї, складно залишитися цілісним: але в міру того, як я пишу, слова зраджують мене...» [4, с. 77] — так і постає ненормативність (усвідомлення того, що написаного недостатньо, що написане затьмає, руйнує і, водночас, письмо породжує «дещо»). Щоб реально ввійти в письмо-насолоду, необхідна перверсія, екзистенційна криза, рецидиви.

Стосовно форми і змісту ненормативності, слід зазначити таке. Форма не розглядається однорідною, раз і назавжди зафіксованою. Є шлях експерименту і шлях досвіду, які зрештою перетинаються. Експеримент указує на програмове новаторство: письмо сюрреалістів, дадаїстів, представників нового роману (звичайно завжди є винятки). Досвід ненормативності відрізняється від експерименту. Усе залежить від позиції автора. Французький письменник П'єр Гійота характеризує власні тексти як досвід, те саме стосується Ж. Батая, Л. Альтюссера, Х. Томпсона, Д. Керуака. Звідси і форма — навмисне «ламана». Автори деформують текст, позбавляють його лінійності, логічності. Маємо справу з текстами, у яких поєднуються художність і науковість, проза і поезія які складаються з однієї концептуальної фрази,

мають порушений синтаксис. Змістовно їх автори намагаються подолати табу, тому в них артикулюються будь-які перверсії, насилля, жорстокість, персонажі замінюються на порожні фігури, які заповнює читач, актуалізується естетика страждання, відбуваються перехід від письма до мовлення (фонетична фіксація мови П. Гійота, письмо вголос Р. Барта), акцентуація уваги на людській сексуальності під час моделювання відповідних ситуацій, ідіолектах, численних неологізмах, що пояснюються як самою нетиповістю умов, так і намаганням таким чином маніфестувати свободу, навмисне використання академізму (класичні філософські, лінгвістичні, культурологічні та ін. теми) і застосування його до тем, які вважали винесеними за дужки: інфантилія, перекладність/неперекладність.

Ненормативність експлікується не лише в мистецтві чи літературних текстах, культурологія також не позбавлена ненормативності. Більше того, виникнення культурології як науки — подія ненормативна. Достатньо проаналізувати напрями досліджень, які здійснюють учені Великобританії, Франції, США, Нідерландів щоб зрозуміти, яке місце посіла ненормативність: феномен секонд-хенду, метамодернізму, *queer studies* тощо. Тому ненормативне письмо є важливою складовою сучасної культуріндустрії. Якщо те чи інше явище прагнуть зробити масовим або навпаки концептуалізувати його до масштабів закритих груп, то ненормативність слід долучити до цього явища. Ненормативність долає суто текстуальні межі. Наприклад, академічне наукове видання може містити статті на класичні теми, а також на ультрасучасні, при цьому назва збірки, інституції є другорядною; або на одній виставці можуть демонструватися експонати, виконані в різних стилях.

Ненормативне письмо стикається з феноменом інтерпеляції, яка є тим елементом, котрий об'єднує ключові структурні аспекти будь-яких текстів. Особливо це характерно для ненормативного письма через його (не)умисно ламане розгортання. У цьому сенсі показовими є тексти П'єра Гійота, які певною мірою уособлюють ненормативне письмо як в аспекті форми, так і змісту. Тексти П. Гійота не є суто літературними, стаючи соціокультурним явищем. Так, роман «Едем. Едем. Едем» (1970) упродовж десяти років був заборонений, незважаючи на те, що його художні переваги оцінили провідні діячі французької культури. Повністю не опубліковано роман «Потомства» (2000), який являє собою не просто поєднання прози і поезії, тобто не таке поєднання, яке при першій нагоді можна розділити, не змінивши його структури, а в якому навіть суто візуально розчленити структури неможливо, у деяких фрагментах поезія виокремлюється візуально, але є невід'ємною змістовно. Окрім того спосіб життя П. Гійота доволі унікальний, що набуло відображення в його романах: пережив німецьку окупацію під час Другої світової війни, учасник Алжирської війни, зазнав катувань, перебував у психлікарні. Тому і тексти порушують табуйовані теми, розширюючи можливості письма, що надало підстав Ф. Солерсу стверджувати, що після П. Гійота потрібно припинити читати де Сада. Р. Барт лаконічно і точно охарактеризував роман П. Гійота «Едем. Едем. Едем». У своєму відгуку він написав: «Гійота створює не манеру, не жанр, не літературний об'єкт,

певний новий елемент (можливо, навіть слід було б додати його до чотирьох елементів космогонії?); і таким елементом є фраза: субстанція слова, яка схожа на тканину, на їжу, одна-єдина фраза, яка ніколи не закінчується, краса якої полягає не в її здатності «закарбовувати» (реальність, до якої вона, ймовірно, відсилає), але в переривчастому нескінченному диханні» [3, с. 9]. Також Р. Барт наголошував на тому, що для того, щоб наблизитися до текстів П. Гійота, необхідно долучитися до мовної/мовленнєвої діяльності (langue-langage) автора, «бути» завдяки фразі, а тому письменником є той, хто мислить фразами, текст «Едему» повертає до основ письма. Роман П. Гійота являє собою не що інше, як одну фразу (вислів), що складається з трьохсот сторінок тексту. Цей текст принципово не має смислового початку й завершення, він ніби зависає в часі, його умовний простір локалізовано, але і він відносний, оскільки П. Гійота виходить за межі нормативного письма, демонструючи інакші можливості мови: «жінка, нахилившись, гладить розпатлані пасма; юнак відкидає голову назад; палець жінки шкребуть його вигнуту шию, на якій під напором слини ходять кадик; юнак бере ці лискучі від гриму пальці, підносить їх до своїх губ, цілує крихітні квадратні нігті» [6, с. 274]. Вихід цілком придатний (з відомими застереженнями) не лише для роману «Едем...». Частково подібну ситуацію, при своїй специфічності, спостерігаємо з ненормативним письмом Тоні Дювера, Еріка Журдана, Кеті Акер, Вільяма Берроуза, Елен Сіксу, Жака Дерріда, Жоржа Перека, Алена Роб-Гріє та інших.

Весе «Завдання перекладача» Вальтер Беньямін зазначає: «Жоден вірш не призначений читачеві, жодна картина — споглядачеві, жодна симфонія — слухачам» [5, с. 23]. В. Беньямін порушує питання: чи зрозуміє переклад той, хто не знає мови оригіналу? Це слушне питання в контексті нещодавнього видання роману Мішеля Уельбека «Покора» (2015), оскільки саме переклад впливає на сприйняття ненормативності, адже українська версія балансує між дослівним перекладом і передачею загального сенсу. Спостерігається викривлена інтерпеляція між автором, читачем, критиком за посередництва перекладача/коректора, причому перекладач/коректор, перекладаючи текст з однієї мови іншою, ігнорує ненормативні особливості оригіналу, які не просто бажано зберегти — їх необхідно зберегти. Ненормативне письмо можливе не лише в сенсі слів і форми тексту, а й у повноті, синтаксисі.

У ненормативному письмі (радіше за змістом, ніж за формою) М. Уельбека інтерпеляція прихована «поміж». Графічно вона майже непомітна, змістовно — сама себе позначає. Тематично її функції розміщені між кризою та спокоєм, терором і гастрономічними витонченостями, системою освіти й доступною насолодою. Інтерпеляція вказує на (не)типовий сенс тем, поєднуючи сенс із графемами. У результаті перекладу графеми втрачено, одну з особливостей письма, стилю, а значить і сенсу — проігноровано. Можливо, саме це і є однією з умовних «смертей автора», і класичній моделі Р. Барта бракує фігури перекладача (в разі необхідності її долучають до значення поняття скриптора)? Що перешкодило перекладачеві/коректору? Перекладений текст починає діяти в культурі, викликати емоції, створює/

стверджує репутацію автора — викривлену, але сприйняту як справжню. Не лише в графіці справа, змістовно «Покора» є достатньо напруженим текстом, з доволі щільним розміщенням сентенцій, у ньому наявні елементи втоми, подиву, чи не основним є передача новітнього жаху. Ненормативність сприймається належним чином, вона не подається як щось цілком повсякденне, тобто інтонації тексту вловимі в процесі споглядання за візуальними змінами самого автора, суспільства, культури.

Постає логічне запитання: куди рухається європейська культура, іншими словами, чи врятує Європу християнство, чи порятунок прийде зі Сходу? Зважаючи на потужну хвилю емігрантів, другий варіант ймовірніший. Ісламізація Франції (і Європи) уявляється М. Уельбекові цілком реалістичною, при цьому він наполягає не на насильницьких діях ісламістів, а на цілком нормальних трансформаціях за посередництва культурних та соціальних інститутів. Як варіант, для ультраправих в особі Марін Ле Пен з «Національним фронтом» мусульманська партія «Брати мусульмани» на чолі з харизматичним лідером Мухаммадом Бен Аббасом є одним зі шляхів розвитку, і він не такий химерний, як здається. Теми, на яких концентрує увагу М. Уельбек, окрім ісламу, такі: демократія і страх політиків перед її справжніми смислами; розпад Європи як цілісності, основаної на цінностях, і байдужість до цих процесів самих європейців. Особливо текст сприймається у зв'язку зі змінами в житті М. Уельбека (втрата близьких людей, світоглядні трансформації); терактом проти «Charlie Hebdo»; терактами в Парижі восени 2015 р.

Висновки. Отже, ненормативне письмо намагається експлікувати ситуацію, у якій уможливорюються актуалізація інтерпеляції і побудова певної альтернативи індустрії культури з її каналами комунікації (інтерпеляція не протиставляється комунікації). Ненормативність П. Гійота і М. Уельбека в різних контекстах демонструє, як саме розгортається альтернатива: вона або стає андеграундом, або фасцинує. Перспективами є подальше вивчення ненормативного письма в межах структурної лінгвістики, media studies.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Ролан Барт о Ролане Барте / Р. Барт : [пер. с фр. и послесловие С. Зенкина]. — М. : Ad Marginem / Сталкер, 2002. — 288 с.
2. Барт Р. Удовольствие от текста / Р. Барт // Избранные работы: Семиотика. Поэтика : [пер. с фр]. — М. : Прогресс, 1989. — С. 462–518.
3. Барт Р. Что случилось с означающим / Р. Барт // Гийота П. Эдем. Эдем. Эдем [пер. с фр. М. Климова]. — СПб. : Общество друзей Л.-Ф. Селина, Митин журнал ; Тверь : KOLONNA Publications, 2004. — С. 9–10.
4. Багай Ж. Внутренний опыт / Ж. Багай : [пер. с фр. и послесловие С. Л. Фокина]. — СПб. : Аксиома, Мифрил, 1997. — 336 с.
5. Беньямин В. Завдання перекладача / В. Беньямин // Вибране : [пер. з нім. Ю. Рибачука, Н. Лозинської]. — Львів : Літопис, 2002. — С. 23–38.
6. Гийота П. Эдем. Эдем. Эдем / П. Гийота : [пер. с фр. М. Климова]. — СПб. : Общество друзей Л.-Ф. Селина, Митин журнал ; Тверь : KOLONNA Publications, 2004. — 280 с.

7. Уельбек М. Покора / М. Уельбек : [пер. з фр. І. Рябчія]. — Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2015. — 254 с.

References

1. Barthes Roland. Roland Barthes o Roland Barthes/ Roland Barthes : [per. s fr. i poslesloviye S. Zenkina]. — M. : Ad Marginem / Stalker. 2002. — 288 s.
2. Barthes Roland. Udovolstviye ot teksta / Roland Barthes// Izbrannyye raboty: Semiotika. Poetika : [per. s fr]. — M. : Progress. 1989. — S. 462–518.
3. Barthes Roland. Chto sluchilos s oznachayuchim / R. Bart // Guyotat Pierre. Edem. Edem. Edem [per. s fr. M. Klimova]. — SPb. : Obshchestvo druzey L.-F. Selina. Mitin zhurnal ; Tver : KOLONNA Publications. 2004. — S. 9–10.
4. Bataille Georges. Vnutrenniy opyt / Georges Bataille : [per. s fr. i poslesloviye S. L. Fokina]. — SPb. : Aksioma. Mifril. 1997. — 336 s.
5. Benjamin Walter. Zavdannia perekladacha / Walter Benjamin // Vybrane : [per. z nim. Yu. Rybachuka, N. Lozynskoi]. — Lviv : Litopys, 2002. — S. 23–38. Zavdannia perekladacha / V. Ben'jamin // Vibrane : [per. z nim. Ju. Ribachuka, N. Lozins'koi]. — L'viv. : Litopis, 2002. — S. 23–38.
6. Guyotat Pierre. Edem. Edem. Edem / Pierre Guyotat : [per. s fr. M. Klimova]. — SPb. : Obshchestvo druzey L.-F. Selina. Mitin zhurnal ; Tver : KOLONNA Publications. 2004. — 280 s.
7. Houellebecq Michel. Pokora / Michel Houellebecq : [per. z fr. I. Riabchiia]. — Kharkiv : Klub simeinoho dozvillia, 2015. — 254 s.

UDC 130.2:82.09

NON-NORMATIVE WRITING: THE CONTEXT OF PIERRE GUYOTAT AND MICHEL HOUELLEBECQ

Miroshnychenko V. S., Candidate of Culturology, senior lecturer, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

ontology@ukr.net, <http://orcid.org/0000-0002-8951-1864>

The aim of the study is to provide a detailed examination of the non-normative writing (non-normativity), its social and cultural characteristic features.

Research methodology. Five major publications on the subject have been reviewed.

Results. The article deals with some principles of the phenomenon of the non-normative writing. It should be noted that the non-normative writing is ideologically close to the concepts of G. Bataille, R. Barthes in terms of the current conditions of its functioning in the field of cultural industries. Non-normativity is a private space of author's freedom and in the future it is viewed as reader's, listener's, spectator's one. The non-normative writing is an attempt to fall outside the established limits of the traditional writing. It has several components divided into form and content. They may not coincide in one specific text that does not affect its quality and influence. The forms of non-normative writing are not viewed as homogeneous or fixed. There is a way of experiment and a way of experience which eventually intersect. The experiment indicates a program innovation; the experience refers to an author's existence. The author examines the texts, which combine fictional and scientific, prose and poetry,

consist of one conceptual phrase, have the deviated syntax. In the content the authors try to overcome taboos. It testifies to the fact that they articulate perversion, violence, cruelty in their texts, the characters are replaced by empty shapes a reader should fill in, the aesthetics of suffering is updated, and the transition from writing to speech is occurred. There is considerable evidence for numerous neologisms, the presence of which can be explained as the atypical conditions, as well as an attempt to manifest freedom, a deliberate use of academicism (classical philosophical, linguistic, culturological etc.). This article provides examples of the non-normative writing in the oeuvres of the French writers Pierre Guyotat and Michel Houellebecq.

Novelty. The study raises the issue of the non-normative writing in the social and cultural field. The author gives specific examples showing the manifestation of general characteristic features of the non-normative writing.

The practical significance. The paper may be of a particular interest to the specialists in Cultural Studies to apply in new developments of the realities of postculture.

Key words: *non-normative writing, cultural industries, interpellation, perversion, aberration.*

Надійшла до редколегії 01.02.2016 р.